

یاخته و سازمان بندی آن

یکی از شباهت های ساختاری پیکر انسان و باکتری را بنویسید

چه شباهتی بین ساختار بدن شما و پیکر جاندارانی مانند گنجشک، درخت سیب یا باکتری وجود دارد؟ با همه تفاوتی که پیکر این جانداران با هم دارند؛ در یک ویژگی مشترک اند. همه آنها از یاخته (سلول) ساخته شده اند. جاندارانی مثل باکتری فقط از یک یاخته ساخته شده است در حالی که بعضی جانداران بیش از یک یاخته دارند. در این فصل با یاخته، اجزای آن و چگونگی فعالیت یاخته ها در جانداران پر یاخته آشنا می شوید.

انسان و باکتری از نظر تعداد یاخته ها چه تفاوتی با هم دارند؟

کوچک ترین واحد زنده ی بدن چیست؟ یاخته

یاخته؛ کوچک ترین واحد زنده

با دقت به پوست دست خود نگاه کنید. آیا می توانید یاخته های پوست دستتان را ببینید؟ در سال

گذشته انواعی از یاخته ها را با میکروسکوپ مشاهده کردید.

فعالیت

با میکروسکوپی که در مدرسه دارید، روی پوست برگ بعضی گیاهان، پوسته داخلی و خارجی پیاز را مشاهده، و شکل یاخته های آنها را رسم کنید.

تعریف یاخته چیست؟

دیدید که در یک قطعه کوچک از هر نمونه تعداد زیادی یاخته وجود دارد. یاخته، واحد ساختار

و عمل در موجودات زنده است. بدن ما از هزاران میلیارد یاخته ساخته شده است. شکل ۱ انواعی

از یاخته های سازنده بدن ما را نشان می دهد.

نام چند نوع از یاخته های بدن انسان را بنویسید

شکل ۱ - انواعی از یاخته ها

یاخته های پوستی، ماهیچه ای، عصبی و خونی انواعی از یاخته های بدن ما هستند. با همه شباهت هایی که این یاخته ها با هم دارند، هریک از آنها ساختار منحصر به فردی دارند. از دوره ابتدایی می دانید هر یاخته در بدن شما ویژگی های یک موجود زنده را دارد. آیا این ویژگی ها را به خاطر می آورید؟ **تغذیه، تنفس، رشد، تولید مثل، حرکت، به محرک ها پاسخ دادن، تولید مثل** هر ساختار زنده ای که در بدن موجودات زنده وجود دارد، از یاخته تشکیل شده است و هر عملی که توسط بخشی از بدن انجام می شود، یاخته های آن قسمت، آن را انجام می دهند. به همین دلیل یاخته را واحد ساختار و عمل در موجودات زنده می نامند.

فعالیت یاخته واحد ساختار و عمل در موجودات زنده است یعنی چه؟

به شکل های زیر نگاه کنید. درباره شباهت های آنها در گروه خود گفت و گو کنید.

شباهت: هر سه دارای غشا، سیتوپلاسم و هسته اند
تفاوت شکل و نوع کار این یاخته ها با هم متفاوت است

شباهت یاخته ها

غشا در کجای یاخته قرار دارد؟ اگرچه انواع مختلفی از یاخته وجود دارد، همه آنها ویژگی های مشترکی دارند. همان طور که در فعالیت قبل دیدید، پوششی همه یاخته ها را احاطه می کند. این پوشش، غشای یاخته (غشای پلاسمایی) نامیده می شود. به نظر شما کار این غشا چیست؟ آیا هر ماده ای می تواند از آن عبور کند؟

کار غشای یاخته چیست؟

غشا ضمن محافظت از یاخته، ورود و خروج مواد را نیز تنظیم می کند. غشا نفوذپذیری انتخابی دارد؛ یعنی فقط به مواد مورد نیاز یاخته اجازه ورود می دهد و مواد زائد و ترشحات را از یاخته خارج می کند.

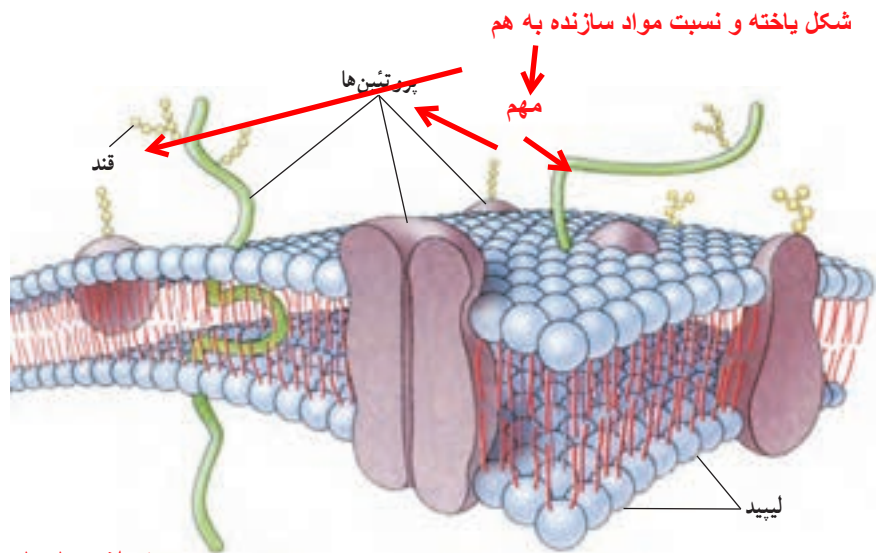
غشاء نفوذ پذیری انتخابی دارد یعنی چه؟

آیا می دانید
هر سانتی متر مربع پوست حدود
۱۰۰۰۰۰۰ یاخته دارد.

همان طور که در شکل ۲ می بینید، غشای یاخته عمدتاً از لیپید (چربی) ساخته شده است. همچنین انواعی از مولکول های پروتئین و کربوهیدرات (قند) نیز در این غشا وجود دارد.

غشای یاخته از چه موادی ساخته شده است؟

۱- Plasma Membrane

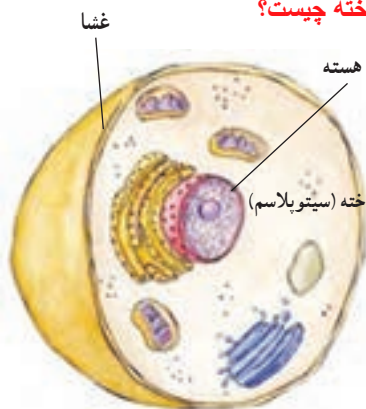

سیتوپلاسم یا میان یاخته چیست؟

شکل ۲ - ساختار غشای یاخته (غشای پلاسمایی)

میان یاخته (سیتوپلاسم) بخشی از یاخته است که در آن اندامک‌ها و مواد مورد نیاز بقای یاخته، مانند نمک‌ها، آزیم‌ها و مواد دیگر در آن قرار دارند. اندامک‌ها ساختارهایی درون یاخته‌اند که کارهای متفاوتی انجام می‌دهند. آیا وظیفه‌ی همه‌ی اندامک‌های یاخته یکسان است؟ میان یاخته (سیتوپلاسم) هسته بخشی از یاخته است که فعالیت‌ها و ویژگی‌هایی مثل شکل و اندازه یاخته را تنظیم می‌کند (شکل ۳- الف).

کار هسته در یاخته چیست؟

الف) یاخته جانوری

گفت و گو کنید. چون نوع کار آنها متفاوت است پس شکل آنها هم متفاوت است

در باره عبارت زیر در گروه خود گفت و گو کنید. یاخته‌ی ماهیچه‌ای قابلیت انقباض و تولید حرکت را دارد اما ساخته‌ی عصبی قابلیت انتقال پیام دارد.

ب) یاخته باکتری

شکل ۳

هسته‌ی یاخته‌های کدام موجودات دارای غشایی در اطراف خود است؟

هسته در گیاهان، جانوران، قارچ‌ها و آغازیان، پوششی دارد که آن را دربر می‌گیرد؛ اما در باکتری‌ها، مواد هسته‌ای در پوششی قرار ندارند و هسته مشخصی را تشکیل نمی‌دهند (شکل ۳- ب).

هسته‌ی یاخته‌ی کدام موجود دارای غشایی در اطراف خود نیست؟

اطلاعات جمع‌آوری کنید

در یک فعالیت گروهی و با مراجعه به اینترنت در مورد بزرگ‌ترین یاخته‌ها تحقیق، و نتیجه را به کلاس گزارش کنید.

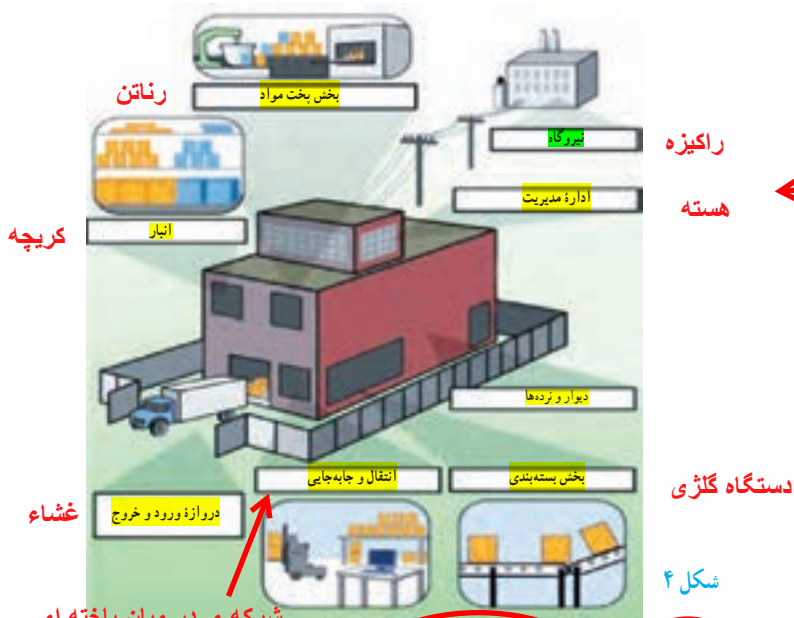
برخی از بزرگترین یاخته‌ها: تخم پرندگان، یاخته‌ی تخمک ماده در انسان، یاخته‌ی ای‌های نورون‌های حرکتی

۱- Cytoplasm

مواد هسته غشای مشخصی ندارد

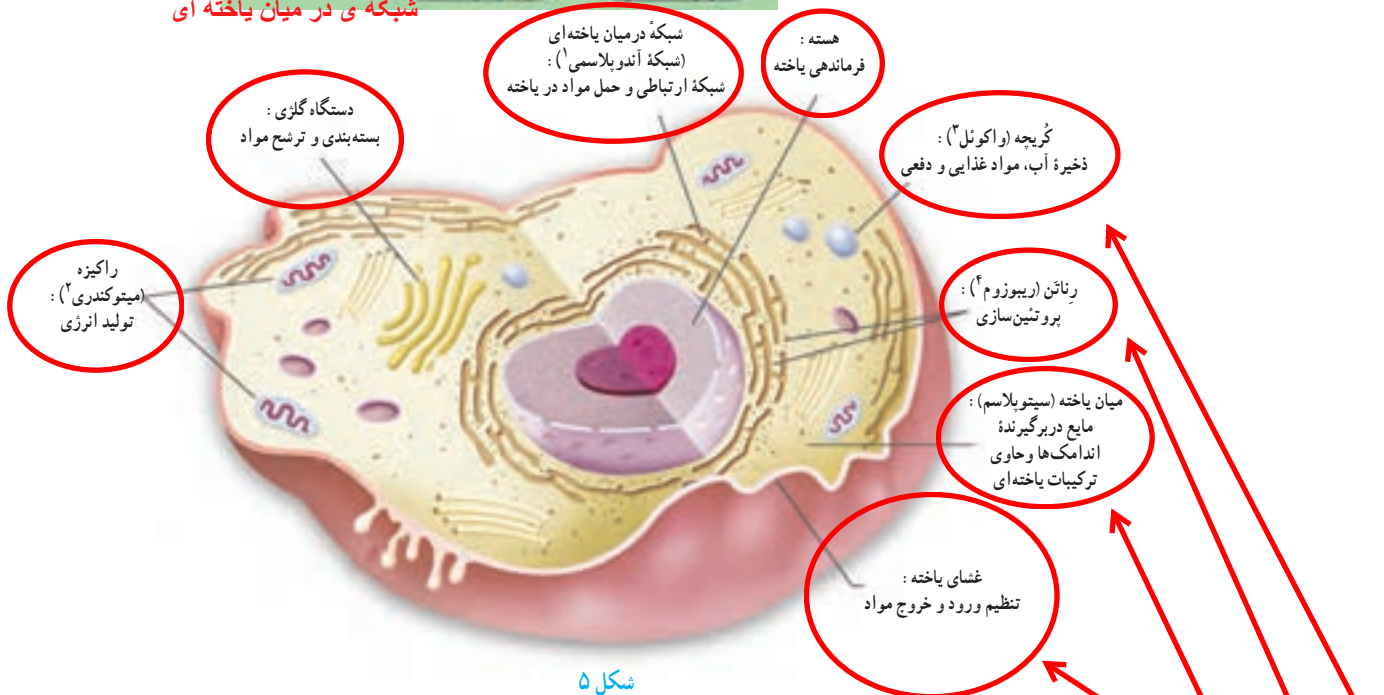
نگاهی به درون یاخته → شباهت یک کارخانه ی تولید مواد غذایی با یاخته چیست؟

یک کارخانه تولید مواد غذایی را در نظر بگیرید که روزانه انواعی فراورده تولید می کند. مواد اولیه وارد کارخانه شده در آنجا مخلوط و پخته می شوند؛ سپس تولیدات بسته بندی، و به محل های مختلف فرستاده می شوند. هر یک از این کارها در بخش های متفاوتی از کارخانه انجام می شود (شکل ۴). یاخته نیز شباهت زیادی به کارخانه دارد (شکل ۵).

هر یک از بخشهای کارخانه شبیه کدام بخش یاخته است؟

شبکه ی در میان یاخته ای

شکل ۵

- ۱- Endoplasmic Reticulum
- ۲- Mitochondrion
- ۳- Vacuole
- ۴- Ribosome

اندامک های یاخته را نام ببرید و کار هر یک را

بیان کنید

با توجه به شکل صفحه قبل، بخش‌های یک کارخانه را با یاخته مقایسه، و جدول زیر را کامل کنید.

بخش‌های یاخته‌ای	بخش‌های کارخانه	فرایند
غشاء	درها و دروازه‌های کارخانه	ورود و خروج مواد
راکیزه (میتوکندری)	منبع انرژی (موتورخانه)	تولید انرژی
رنان (ریبوزوم)	بخش مخلوط و پخت	تولید مواد
دستگاه گلژی	بخش بسته بندی و توزیع	بسته بندی و پخش
هسته	اداره مدیریت	تنظیم و مدیریت
کریچه	انبار	ذخیره

چرا باید قبل از مشاهده ی یاخته با میکروسکوپ آنها را رنگ آمیزی کرد؟

رنگ آمیزی یاخته‌ها و مشاهده اندامک‌ها

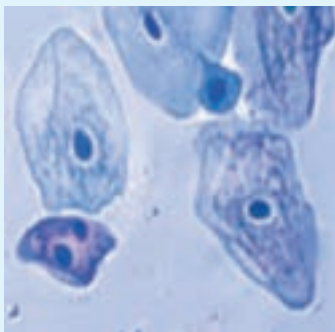
در سال گذشته یاخته‌های پوشش داخلی دهان و روپوست گیاهان را بدون رنگ آمیزی و به آسانی مشاهده کردید. اما مشاهده همه یاخته‌ها بدون رنگ آمیزی امکان پذیر نیست؛ از این رو برای مشاهده بهتر یاخته‌ها آنها را رنگ می‌کنیم. رنگ‌ها به ترکیبات اصلی یاخته می‌چسبند و آنها را واضح‌تر می‌کنند؛ مثلاً آبی متیل رنگی است که به پروتئین‌های غشا و هسته می‌چسبند و آنها را به خوبی مشخص می‌کند.

دو نمونه از موادی که برای رنگ آمیزی یاخته‌ها استفاده می‌شوند را نام ببرید

آبی متیل
لوگول

خزه

یاخته‌های پوششی دهان

رنگ‌ها چگونه باعث می‌شوند تا یاخته‌ها در زیر میکروسکوپ بهتر دیده شوند؟

آزمایش کنید

وسایل و مواد: گیاه خزه، سیب زمینی، میکروسکوپ، تیغه و تیغک، چوب بستنی، آبی متیل، لوگول سبز دیسه‌ها در یاخته ی خزه در زیر میکروسکوپ چگونه دیده می‌شوند؟ روش آزمایش

- برگ خزه را روی تیغه قرار دهید و زیر میکروسکوپ مشاهده کنید. لکه‌های سبز رنگ در یاخته‌ها همان سبز دیسه (کلروپلاست‌ها) هستند که بدون رنگ آمیزی مشاهده می‌شوند.
- همانند سال گذشته نمونه‌ای از یاخته‌های پوششی دهان را تهیه کنید و روی نمونه چند قطره آبی متیل یا لوگول بریزید. پس از چند دقیقه نمونه را زیر میکروسکوپ مشاهده کنید و سه بخش اصلی یاخته یعنی غشا، هسته و میان یاخته (سیتوپلاسم) را در آن تشخیص دهید.
- سیب زمینی را دو قسمت کنید و لبه کارد را روی آن بکشید. مایع روی لبه کارد را روی تیغه شیشه‌ای منتقل و مقداری لوگول به آن اضافه کنید. پس از چند دقیقه با میکروسکوپ آن را مشاهده کنید. لکه‌های تیره رنگ، دیسه‌های (پلاست‌های) ذخیره‌ای هستند.

نشاسته

چه ماده‌ای در آنها ذخیره شده است؟ برای پاسخ خود دلیل بیاورید.

- شکل آنچه را که در هر مرحله دیدید، رسم کنید. در مورد آنها با گروه خود مشورت کنید.

چگونه می‌توان دیسه‌های ذخیره‌ای

نشاسته در سیب زمینی را مشاهده کرد؟

۱- Chloroplast

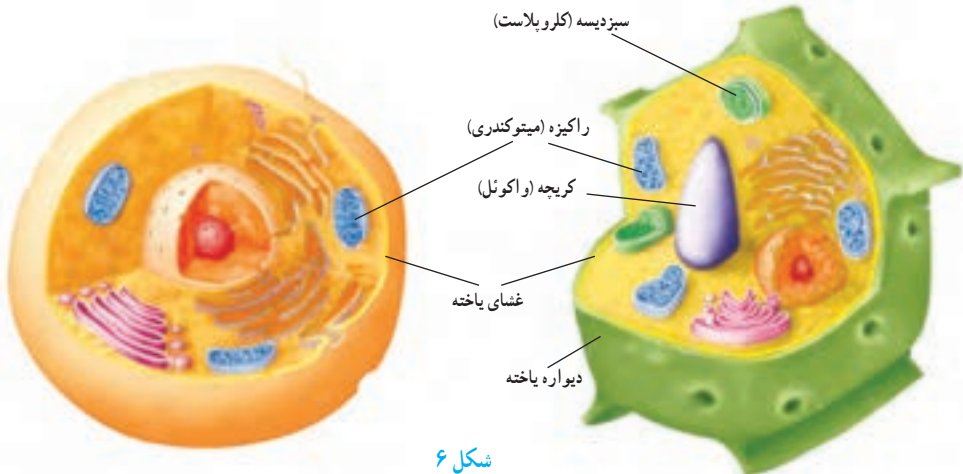
۲- Plastid

موجودات زنده از لحاظ تعداد یاخته چند دسته اند؟ دو دسته 1- تک یاخته ای مانند باکتری
 پر یاخته ای که خود به دو دسته تقسیم می شوند، الف) پریاخته ای پیچیده مانند انسان 2-
 ب) پریاخته ای ساده مانند خزه

تفاوت های یاخته ی گیاهی و جانوری را بیان کنید

مقایسه یاخته های گیاهی و جانوری

یاخته های گیاهی و جانوری در عین شباهت با هم تفاوت هایی نیز دارند؛ مثلاً یاخته های گیاهی، دیواره یاخته ای و سبزیسه (کلروپلاست) دارند در حالی که یاخته های جانوری این دو را ندارند. با وجود دیواره یاخته ای، شکل یاخته های گیاهی نیز منظم تر است (شکل ۶).

شکل ۶

سازمان بندی یاخته ها یعنی چه؟ یعنی چگونگی کنار هم قرار گرفتن یاخته ها برای ساخت بدن

سازمان بندی بدن را به ترتیب از کوچک به بزرگ نام ببرید. 1- یاخته 2- بافت 3- اندام 4- دستگاه

با توجه به شکل بالا جدول را کامل کنید.

فعالیت

مشخصه	یاخته گیاهی	یاخته جانوری
سبزیسه (کلروپلاست)	دارد	ندارد
دیواره یاخته	دارد	ندارد
راکیزه (میتوکندری)	دارد	دارد
کریچه (واکوئل مرکزی)	دارد	ندارد

و بین آنها تقسیم کار صورت گرفته و هر گروه کار خاصی را انجام می دهند

تفاوت انجام کار در موجودات تک یاخته ای و پر یاخته ای چیست؟

سازمان بندی یاخته ها

جانداران تک یاخته ای فقط از یک یاخته تشکیل شده اند و همه فعالیت های حیاتی خود را با همان یک یاخته انجام می دهند. در حالی که جانداران پر یاخته ای تعداد زیادی یاخته دارند. در اینها فعالیت های حیاتی چگونه انجام می شود؟ تقسیم کار
 سال گذشته جلبک رشته ای را با میکروسکوپ دیدید. در این جاندار، تعدادی یاخته در کنار هم قرار دارند. هر یاخته می تواند مستقل از یاخته های دیگر به فعالیت حیاتی خود ادامه دهد. به چنین جاندارانی، پر یاخته ای ساده می گویند (شکل ۷).

شکل ۷- دو نوع پرگنه (کلنی)

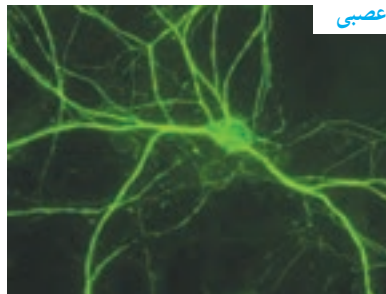
به چه جاندارانی پر یاخته ای ساده می گویند مثال بزنید

آیا می دانید
بعضی از بافت ها انواعی دارند؛
مثلاً بافت پیوندی شامل بافت های
خونی، استخوانی، غضروفی،
چربی و ... است.

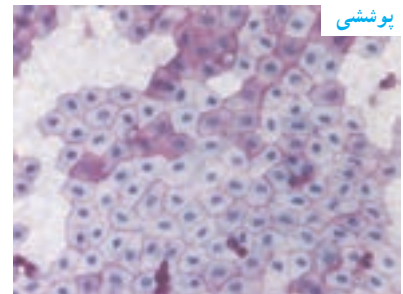
در پر یاخته ای هایی مثل گیاهان و جانوران تقسیم کار صورت گرفته است. در این موجودات یاخته ها به شکل های مختلفی وجود دارند و هر کدام کارهای ویژه ای را انجام می دهند. بین نوع کار و شکل یاخته ها تناسب وجود دارد؛ مثلاً در بافت پوششی، بسته به نوع کار، یاخته ها به شکل های متفاوتی دیده می شوند. یاخته های این نوع بافت در محل هایی که وظیفه محافظت را بر عهده دارند، مثل پوست، به هم فشرده و ضخیم هستند؛ اما در محل هایی که تبادل مواد را انجام می دهند، مثلاً در مویرگ ها یاخته ها نازک اند و منافذی بین آنها وجود دارد. یاخته های خونی برای آسانی حرکت در رگ ها شکل گرد دارند. یاخته های عصبی برای انتقال پیام عصبی دراز و کشیده اند (شکل ۸).

خونی

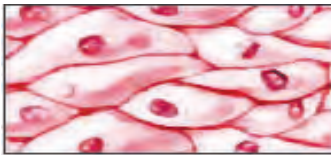

عصبی

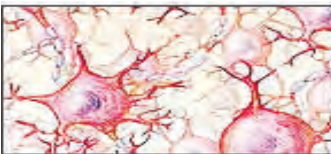

پوششی

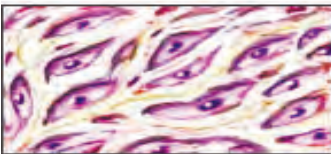
شکل ۸- تناسب شکل و کار یاخته (سلول)

بافت پوششی

بافت عصبی

بافت پیوندی

بافت ماهیچه ای

شکل ۹- انواع بافت اصلی در بدن ما

کار آوند در گیاه چیست؟
در یاخته های گیاهی نیز چنین وضعی وجود دارد. برای نمونه در گیاهان، آوندها که دراز و لوله مانند هستند، انتقال مواد را بر عهده دارند. بافت را تعریف کنید و مثال بزنید
در جانداران پر یاخته ای از اجتماع تعدادی از یاخته های همکار و مشابه، بافت تشکیل می شود. در بدن ما چهار نوع بافت اصلی به نام های پوششی، پیوندی، عصبی و ماهیچه ای وجود دارد (شکل ۹).
اندام یا عضو را تعریف کنید مثال بزنید
وقتی بافت های مختلف در کنار هم قرار می گیرند، اندام یا عضو تشکیل می شود؛ مثل معده، کلیه و قلب.
در بدن ما منظور از دستگاه چیست؟
اندام ها یا اعضا در کنار هم دستگاه ها را به وجود می آورند؛ مثل دستگاه گردش خون و گوارش.
مجموع چند دستگاه چه چیزی را تشکیل می دهند؟
با جمع شدن دستگاه ها در کنار هم موجود زنده به وجود می آید (شکل ۱۰).

۱ اصلی مانند: پوششی، عصبی، پیوندی، ماهیچه ای

انواع بافت های بدن

۲

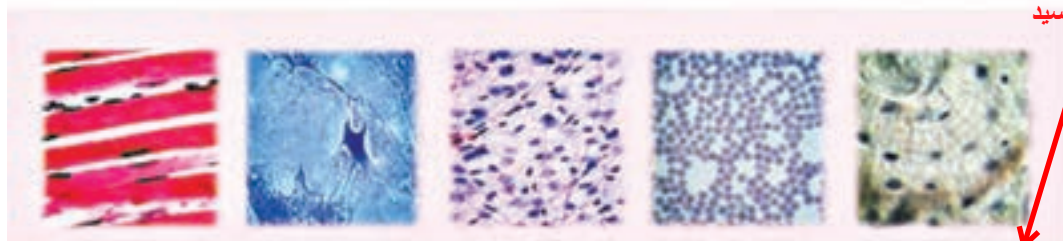
فرعی بافت خونی، استخوان، غضروف و چربی که خود انواعی از بافت های پیوندی هستند

انواعی از یاخته ها کدام اند

یاخته

نام چند بافت را بنویسید

بافت

نام چند تا از اندام های بدن را نام ببرید

اندام

نام چند تا از دستگاه های بدن را نام ببرید

دستگاه

موجود زنده

شکل ۱۰ - سازمان بندی یاخته ها

بدن یک موجود زنده از واحدهای کوچک تری به نام دستگاه ساخته شده است.

کانال تلگرام: @behfaroloum7

بهر دبير علوم تجربی تیزهوشان ناحیه دو خرم آباد